

گیاهان دارویی بیابان

گردآوری و تدوین:

دکتر احمد مهربان

(عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان)

دکتر آرش روزبهانی

(عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن)

مهندس صالح آذیر

(کارشناس ارشد علوم باغبانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحصیلات زاهدان)

انتشارات آموزش و ترویج کشاورزی

۱۳۹۴

سرشناسه

مهربان، احمد، ۱۳۲۸ -

عنوان و نام پدیدآور

گیاهان دارویی بیابان

مشخصات نشر

تهران: آموزش و ترویج کشاورزی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری

۱۶۱ ص.: مصور، جدول

شابک

978-600-7744-14-7

وضعیت فهرست نویسی

فیبای مختصر

یادداشت

فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است

شناسه افزوده

روزبهرانی، آرش، ۱۳۵۰ -

شناسه اف

آزیر، محمد صالح، ۱۳۶۵ -

شماره کتابشناسی ملی

۳۷۹۰۶۲۹

انتشارات آموزش و ترویج کشاورزی

نام کتاب: گیاهان دارویی بیابان

تألیف: احمد مهربان، آرش روزبهرانی، صالح آزیر

ناشر: انتشارات آموزش و ترویج کشاورزی

سال و نوبت چاپ: ۱۳۹۴-اول

شابک: ۷-۱۴-۷۷۴۴-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۹۰۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

روبروی دانشگاه تهران، بین خ ۱۲ فروردین و خ فجر رازی، پاساژ ظروفچی، طبقه سوم، واحد ۱۱

تلفن: ۶۶۹۶۳۱۲۶ تلفن همراه: ۰۹۱۲۷۳۷۰۶۳۱ دورنگار ۶۶۴۰۳۴۵۲

www.eatk.ir

email_eatk_ir@yahoo.com

حق چاپ برای انتشارات آموزش و ترویج کشاورزی محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۵	مقدمه.....
۱۷	ازمک.....
۱۷	توانایی گیاه ازمک در جذب فلز روی.....
۱۸	خواص درمانی.....
۱۸	اسطوخودوس.....
۱۹	خواص درمانی.....
۲۰	طرز استفاده.....
۲۱	اسفناج وحشی.....
۲۱	خواص دارویی.....
۲۱	اسکنبیل.....
۲۳	اشنان.....
۲۴	پراکنش جغرافیایی.....
۲۴	موارد استفاده گیاه.....
۲۴	کلیاب محصولی از گیاه اشنان.....
۲۶	نحوه بهره برداری از گیاه اشنان و تهیه کلیاب.....
۲۶	اکالیتوس.....
۲۶	خواص.....
۲۷	انجیر صخره‌ای.....
۲۷	ارزش غذایی انجیر.....

۲۸.....	خواص غذایی انجیر.....
۲۸.....	خواص درمانی انجیر.....
۲۹.....	خواص تغذیه ای و درمانی انجیر.....
۳۰.....	نظر پیامبر و امامان در مورد خواص انجیر.....
۳۱.....	مضرات.....
۳۱.....	خرید و نگهداری انجیر.....
۳۱.....	انغوزه بيايانی.....
۳۲.....	خواص دارویی.....
۳۲.....	اُويشن.....
۳۲.....	جايگاه اين گياه در تاريخ.....
۳۳.....	اُويشن کوهی.....
۳۳.....	اُويشن باغی.....
۳۳.....	مواد موثر.....
۳۳.....	ساير کاربردها.....
۳۳.....	فرآورده‌ها.....
۳۴.....	خواص دارویی.....
۳۴.....	بابونه صحرایی.....
۳۵.....	ترکیبات شیمیایی.....
۳۵.....	محل رویش.....
۳۵.....	خواص درمانی.....
۳۵.....	بادام کوهی.....
۳۶.....	خواص دارویی.....
۳۶.....	میزان مصرف.....
۳۷.....	نکات احتیاطی.....
۳۷.....	ترکیبات شیمیایی.....
۳۷.....	خواص دارویی و صنعتی صمغ بادام کوهی.....
۳۷.....	بارهنگ.....
۳۸.....	ترکیبات شیمیایی.....
۳۸.....	محل رویش.....
۳۸.....	خواص درمانی.....

۳۸	باریجه (کما، قسنی)
۳۹	خواص گیاه باریجه
۳۹	بومادران
۴۰	محل رویش و زمان جمع‌آوری
۴۰	خواص درمانی
۴۰	گل
۴۰	برگ
۴۰	بخش‌های هوایی
۴۱	طریقه و مقدار مصرف
۴۱	عوارض جانبی
۴۱	موارد احتیاط و منع مصرف
۴۱	پای خر
۴۲	نام‌های دیگر
۴۲	ترکیبات شیمیایی
۴۲	خواص درمانی
۴۲	پسته وحشی (بنه، خنجک، چاتلانغوش)
۴۳	خواص پسته وحشی (بنه) و میوه آن
۴۴	طرز تهیه اشکنه بنه (پسته وحشی)
۴۵	سقز و خواص سقز
۴۵	پنجه مرغی (چایر)
۴۶	پنیوک
۴۶	خواص درمانی
۴۷	پیچک صحرائی
۴۷	اثر دارویی
۴۷	محل مناسب رشد
۴۸	تاتوره
۴۸	خواص دارویی
۴۹	تاغ (تاغز)

- ۴۹ پراکنش جغرافیایی
- ۴۹ شرایط رشد گیاه ناغ
- ۵۰ کاربرد گیاه ناغ
- ۵۰ تکثیر گیاه ناغ
- ۵۰ **ترب وحشی**
- ۵۰ خواص درمانی
- ۵۱ **ترخون**
- ۵۱ خواص درمانی
- ۵۱ **تمر هندی**
- ۵۲ ترکیبات شیمیایی
- ۵۲ خواص دارویی
- ۵۲ نحوه مصرف دارویی
- ۵۲ **تمشک دشتی**
- ۵۳ خواص دارویی
- ۵۴ **چچم**
- ۵۴ خواص درمانی
- ۵۴ **چسبک**
- ۵۵ خواص درمانی
- ۵۵ **خار شتر**
- ۵۶ خواص و کاربردهای خار شتر
- ۵۶ ترنجبین
- ۵۷ خواص و کاربرد ترنجبین
- ۵۷ هنگام و مقدار مصرف
- ۵۷ **خاکشیر تلخ**
- ۵۸ محل رشد و پراکنش
- ۵۸ خواص درمانی
- ۵۸ **خردل وحشی**

۵۸	خواص درمانی.....
۵۹	خرفه.....
۶۰	درمنه دشتی.....
۶۰	خواص درمانی.....
۶۱	درمنه.....
۶۱	خواص درمانی.....
۶۲	رازیانه (بادبوس).....
۶۲	خواص درمانی.....
۶۳	رومارن (رزماری).....
۶۳	خواص دارویی.....
۶۳	ریش بز (ریش بزازمک).....
۶۴	خواص و کاربرد.....
۶۵	خواص آلكالوئیدهای افدرا.....
۶۵	ریواس دشتی (ریباس).....
۶۶	خواص درمانی.....
۶۶	سایر مصارف ریواس.....
۶۷	زبان در قفا.....
۶۷	خواص درمانی.....
۶۷	زعفران بیابانی.....
۶۸	مصارف خوراکی.....
۶۹	بزشکی و دارویی.....
۶۹	خواص دارویی.....
۷۰	سلمه تره.....
۷۰	خواص درمانی.....
۷۱	سنبل الطیب (علف گربه).....

- ۷۱.....طرز استفاده
- ۷۳.....سیاه دانه
- ۷۳.....خواص درمانی
- ۷۳.....سیاه شور (شور گیاه)
- ۷۴.....شاهتره (شاتره) طبی
- ۷۴.....خواص دارویی
- ۷۵.....شاهدانه
- ۷۶.....خواص درمانی
- ۷۶.....شیدر چمنی
- ۷۶.....خواص دارویی
- ۷۷.....شقایق بیابانی
- ۷۷.....خواص درمانی
- ۷۸.....شنگ
- ۷۸.....خواص دارویی
- ۷۹.....شور بیابانی (علف شور)
- ۸۰.....خواص درمانی و کاربردها
- ۸۰.....شوید صحرایی
- ۸۰.....خواص دارویی
- ۸۱.....شیر تیغی (شیر تیغک)
- ۸۱.....خواص درمانی
- ۸۱.....شیر سنگ (فرفیون)
- ۸۲.....خواص درمانی
- ۸۲.....صبر زرد (شاخ بزی)
- ۸۲.....ترکیبات گیاه

۸۳	اشکال موجود
۸۳	نحوه مصرف
۸۳	نکات احتیاطی
۸۴	تداخل‌های احتمالی
۸۴	علف مار (کور، کبر، خاورک)
۸۴	رویشگاه
۸۵	مصرف غذایی
۸۵	ویژگی‌های دارویی
۸۶	علف هفت تن (هزار بندک، بندوک)
۸۶	ترکیبات شیمیایی
۸۶	خواص دارویی
۸۷	طرز استفاده
۸۷	مضرات
۸۷	عناب
۸۸	مبدأ و منشأ
۸۸	خواص دارویی
۸۸	قاصدک
۸۹	ترکیبات شیمیایی
۸۹	خواص دارویی
۹۰	طرز استفاده
۹۰	قدومه (چشم بلبل، تخمه سرخو)
۹۱	خواص گیاه دارویی قدومه
۹۱	قره‌داغ
۹۲	مهمترین ارزش‌های قره‌داغ
۹۲	نحوه تکثیر و کشت گیاه قره‌داغ
۹۲	کوشاد (ژانسیان)
۹۳	ترکیبات شیمیایی
۹۳	خواص دارویی
۹۳	طرز استفاده

- ۹۴..... مضرات
- ۹۴..... کاسنی
- ۹۴..... خواص درمانی
- ۹۶..... کرچک بیابانی
- ۹۶..... خواص درمانی
- ۹۶..... کرفس صحرایی
- ۹۷..... خواص درمانی
- ۹۷..... کنار (سدر)
- ۹۸..... میوه کنار
- ۹۸..... برگ کنار (سدر)
- ۹۹..... خواص دارویی
- ۹۹..... کنگر صحرایی (خارلته یا خارکنگر)
- ۹۹..... خواص درمانی
- ۱۰۰..... کهورک (جغجغه)
- ۱۰۱..... کیسه کشیش
- ۱۰۱..... گاو چاق کن (کاهوی وحشی)
- ۱۰۲..... گاو زبان
- ۱۰۲..... خواص درمانی
- ۱۰۲..... مضرات
- ۱۰۳..... گز
- ۱۰۳..... مشخصات گیاه‌شناسی
- ۱۰۳..... انتشار جغرافیایی
- ۱۰۳..... ترکیبات شیمیایی
- ۱۰۴..... قسمت مورد استفاده
- ۱۰۴..... اثرات دارویی و طرز استعمال

۱۰۴	گل همیشه بهار
۱۰۴	خواص درمانی
۱۰۵	گلبر
۱۰۶	گون
۱۰۶	خواص دارویی
۱۰۶	کتیرا
۱۰۷	ماشک
۱۰۸	مرزنگوش وحشی
۱۰۸	خواص دارویی
۱۰۹	مریم گلی (گل تلخو)
۱۰۹	خواص و اثرات دارویی
۱۱۰	منداب
۱۱۱	مورد
۱۱۱	خواص درمانی
۱۱۱	میخک صحرائی
۱۱۳	نتر
۱۱۳	نخل بیابانی (درخت خرما)
۱۱۵	خرمای وحشی (داز)
۱۱۵	مناطق کشت خرما
۱۱۶	انواع خرما
۱۱۶	ارقام خرما
۱۱۶	ارقام خرمای ایران
۱۱۷	پیارم (Piarom)
۱۱۷	زاهدی (zahedi)
۱۱۸	مضافتی (mozafati)
۱۱۸	ربی

- ۱۱۸..... مراحل فنولوژی گیاه
- ۱۱۹..... روشهای تکثیر خرما
- ۱۱۹..... خواص خرما
- ۱۲۰..... نخودوک (خارخسک بیابانی)
- ۱۲۰..... ترکیبات شیمیایی
- ۱۲۱..... هندوانه ابوجهل
- ۱۲۱..... خواص دارویی
- ۱۲۲..... وموشی (جومه شک)
- ۱۲۲..... خواص درمانی
- ۱۲۲..... یاس وحشی
- ۱۲۳..... قسمت های مورد استفاده
- ۱۲۳..... ترکیبات شیمیایی
- ۱۲۳..... خواص درمانی
- ۱۲۳..... یولاف وحشی
- ۱۲۴..... خواص درمانی
- ۱۲۴..... نتیجه گیری
- ۱۲۴..... پیشنهادها
- ۱۲۵..... منابع

مقدمه

اگرچه استفاده از گیاهان دارویی توسط بشر دقیقاً معلوم نیست لیکن گیاه درمانی در ایران زمین دیرینه‌ای دراز مدت دارد، وجود طبای شهری چون ابوعلی سینا، زکریای رازی و... شهرت جهانی گیاه درمانی در ایران را شرح و شهادت می‌دهد. به طوری که نام‌گذاری برخی از گیاهان دارویی نظیر «گیاه حرا» با نام علمی *Avicinia officinalis* به افتخار طبیب توانمند ایرانی (بوعلی سینا) مثالی ممتاز بر این مدعی است متأسفانه علی‌رغم این افتخارات گرایش مردم ایران و جهان در یک مقطع از زمان قرن نوزدهم میلادی به الیمی‌ت‌پیی باعث شد تا طب سنتی گیاهی قدری به فراموشی سپرده شود ولی مطالعات نوین در عصر حاضر نشان می‌دهد که گیاهان دارویی از هیچ لحاظی اهمیت خود را از دست نداده و دوباره فیتوتراپی (*phytotherapy*) رونق و رواج را باز یافته است به عنوان مثال بر اساس یک پژوهش در تهران حدود ۷۵ درصد شه‌نندگان تهرانی از طب گیاهی آگاهی داشته و ۵۰ درصد آنها از طب گیاهی استفاده کرده‌اند.

گیاهان دارویی مزایای بی‌شماری دارند که از: (۱) سهولت کاربرد (۲) عدم نیاز به هزینه‌های زراعی (۳) سازگاری شایسته با شرایط نامساعد (۴) بی‌نوردراری سرشار از موادی نظیر ویتامین‌ها، هورمون‌ها، مواد ضد میکروبی و ضد ویروسی و همچنین ضد آلودگی.

گیاهان دارویی اهمیت اقتصادی نیز دارند که عبارتند از: (۱) درمان بیماری‌ها و کاهش نرخ درمان (۲) ایجاد تفرجگاه ارزان و کم‌هزینه با زیبایی طبیعی (۳) ارزش‌ها است‌نالی و منبع اصلی صنایع دستی (۴) تغذیه وضعیت کم‌هزینه حیوانات اهلی به صورت مرتع و عدم نیاز به خرید علوفه توسط عشایر (۵) کاهش فرسایش خاک در مناطق مختلف و حفظ این سرمایه (۶) تغذیه ر‌ب‌ها و حیات وحش و حفظ چرخه‌های محیط زیست (۷) عدم نیاز به نهادهای کشاورزی و سازگاری تولید شایسته در شرایط معمولی محیط.

ایران به همراه کشور ترکیه غنی‌ترین منبع و تنوع گیاهان دارویی را در دنیا به خود اختصاص داده‌اند. سهم تجارت جهانی از فروش محصولات گیاهان دارویی حدود ۱۲۴ میلیارد دلار بوده است که سهم کشور ما حدود ۶۰ میلیون دلار می‌باشد که این مقدار کمتر از نیم درصد کل تجارت جهانی است. در سال ۱۹۸۶ حدود ۳/۷ درصد از سهم صادرات محصولات کشاورزی به گیاهان دارویی اختصاص یافته است که بیشترین میزان این صادرات مربوط به دو محصول زعفران و زیره سبز بوده است. ایران پتانسیل بزرگ گیاهان دارویی است. تنوع اکولوژیکی زیاد در ایران (بیش از ۷۵۰۰ گونه گیاهی که گفته

می‌شود ۱۰ تا ۱۵ درصد آن‌ها دارویی هستند. چیزی در حدود تمام قاره اروپا است. به دلیل شرایط آب و هوایی (۱۱ اقلیم از ۱۳ اقلیم جهان) و جغرافیای سیاسی که دارد، قادر است به جایگاه مهمی در بازار جهانی این صنعت دست یابد. استفاده از گیاهان دارویی سبب شده است تا میزان گیاهان دارویی در کشورهای توسعه یافته روز به روز افزایش یابد، به طوری که واردات گیاهان دارویی (گیاهان معطر شامل آن نمی‌شود) از ۳۵۵ میلیون دلار در سال ۱۹۷۶ به ۵/۵۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۲ رسید و تا سال ۲۰۵۰ بالغ بر ۵ تریلیون دلار خواهد رسید. در رابطه با ارزش صادراتی آنها می‌توان گفت که صادرات گیاهان دارویی یک از موضوعات منفعت‌سازی است که کشورهای مختلف جهان از آن در افزایش درآمد، خالص ملی خود کمک ارزنده‌ای می‌گیرند. در دهه‌های اخیر مشاهده شده است که رشد صادرات گیاهان دارویی برخی کشورهای اروپایی مصرف‌فرآوانی دارند به عنوان مثال بعضی از کشورهای اروپایی، بالاترین تولید گیاهی دارویی را دارند و حدود ۸۰ درصد مصرف دارویی آلمان را داروهای گیاهی تشکیل می‌دهد. یا در کشورهای مثل ژاپن و آمریکا واردات این گیاه از سال ۱۹۸۰ به این سوی افزایش یافته است. مع‌الضف، تبلیغ‌های گیاهان دارویی بسیار است که برخی از مهمترین آنها که در بیابان رشد می‌کنند در این اثر مورد آوری شده‌اند. کتاب حاضر گردآوری و تدوین مطالب کاربردی در زمینه گیاهان دارویی می‌باشد. به هر حال نواقص و کاستی‌ها در این مجموعه وجود دارد که از استادان، محققان و دانشجویان تقاضا دارد با کمال میل آنها، نویسندگان را در کاستن نقایص در چاپ‌های بعدی، یاری نمایند. امید است این کتاب بتواند برای نویسندگان مفید واقع شود.

نویسندگان

بهار ۱۳۹۴